RESPUBLİKA 4 may 2023-cü il

əmiyyətin neçə minillik inkişafı dövründə çox ictimai-iqtisadi formasiyalar, hansısa böyük proseslərin nisbi tamamlandığı, yenilərinin isə sanki başlandığı tarixi keçidlər olub. Bunlardan yeni dövrün başlanğıcı kimi dəyərləndirilən və nəticəsinə görə əsaslı təhlil olunanı - belə demək mümkünsə, kapitalizmə keçiddir. Cəmiyyətin təbii inkişafının yaratdığı zərurətdən doğan bu formasiyadan sosializmə keçiddə isə inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsi - əksliklərin vəhdəti nəzərə alınmadı. Əvvəlcə marksizm-leninizm adı ilə elmi-nəzəri tədqiqatlara əsaslanan model kimi nəzəri bir sistem yaradıldı. Sonradan buna hazır olmayan cəmiyyət inqilabi yolla (zorən) həmin nəzəri sistemə uyğunlaşdırıldı.

Keçid dövrünün antaqonizmi

Ötən əsrin sonlarında baş verən, dünya ölkələrinin az gala dörddəbirini əhatə edən keçid prosesi nə əvvəlcədən tam əsaslı modelləşdirilmiş, nə də öyrənilmişdi. Buna baxmayaraq, dünyanın əzəmətli imperiyası, sosializm sistemi dağıldı, kommunizm kabusu ilğim kimi yoxa çıxmaqla böyük bir ideoloji sistem süqut etdi. Mahiyyətcə sosializmin dağılmasına hesablanmış, sintetik cəmiyyət quruculuğunda xaricdən götürülmüş hazır modellərin - "yenidəngurma" kimi konsepsivaların reallasdırılması ilə hər şey sanki öz kütləvi axarına buraxıldı. Bununla da böyük bir ölkə daxilində antaqonist iki ideoloji cəbhənin (kommunizm və kapitalizm) qarşıdurmasına real imkanlar yaradıldı.

Həmin illərdə baş verən proseslərin geniş və hərtərəfli təhlilini, keçmiş SSRİ-nin baş iqtisadçı ideoloqlarından olan akademik L.Abalkin "İstifadə olunmamış imkan: ilyarım hökumətdə" (Л.И.Абалкин, "Неиспользованный шанс: Полтора года в правительстве" — М., Политиздат, 1991) kitabında özünəməxsus tərzdə analiz və şərh etmişdir. Müəllifin qənaəti bundan ibarətdir ki, təkcə iqtisadi sahədə deyil, siyasi sahədə də yaranmış problemlər həll edilməlidir. Çünki problemləri siyasi yolla həll etmədən ölkəni böhrandan xilas etmək mümkün deyil.

Keçid prosesləri, baş verdiyi bütün ölkələr üçün, tarixən həmişə mürəkkəb, ağrılı və təbəddülatlı olub. Ölkəmiz də bu baxımdan istisnalıq təşkil etmədi, köhnə böyük sistemdən qopub ayrılması və yeni sistemə keçid yolu hamar olmadı.

Qeyd edək ki, yaşadığımız sosializm cəmiyyətində sənayedə, kənd təsərrüfatında, bir sözlə, istehsalın və təsərrüfatın əksər zəruri sahələrində təşkilati, təminat sistemi qurulmuşdu. Texnoloji sahədə müəyyən geriliklər olsa da, təhsil, intellekt, təfəkkür mədəniyyəti kifayət qədər yüksək idi. Bütün bunlar yeni keçid dövrünə uyğun təşkilati formanın tapılmasını tələb edirdi. Lakin sistemin dağılması ilə Azərbaycanda qalan maddi-texniki baza maksimum dərəcədə faydalı istifadə olunmaq əvəzinə, ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində yenidən qurmaq ümidi ilə dağıdıldı. Keçmişdən galan hər şeyi dağıtmag taktikası iqtisadiyyatı iflic vəziyyətinə saldı. Iqtisadiyyatda yaranan daxili dispraporsiya digər sahələri də xaosa sürüklədi. İttifaqın dağılmasından sonra sistemin ideoloji prinsipləri də, dövlətçiliyi də, iqtisadi əlaqələri də, qanunvericilik əsasları da - bir sözlə, bütün daxili qurumlar dağıldı. Vahid ideyanın, yeni bir ideoloji sistemin olmaması ucbatından çoxlu sayda dağılma və həmçinin vasam ücün zəruri olan guruculug proseslərinin xaotik toplusu yarandı. Çünki vahid ideya olmadıqda və ya onun şaxələnmiş maddi təzahürləri müəyyən quruculuq proseslərini nəzəri ifadə etmədikdə təsadüflərin xaosu bas verir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə və ya hüquqi dövlətlərdə (bu ölkələr də XVII-XVIII əsrlərdə həmin mərhələni keçiblər, yəni o illərdə formalaşmış ideologiya artıq sosial-iqtisadi və siyasi-hüquqi reallıq olub) ideologiya artıq ideyadan gerçəkliyə çevrildiyindən yeni modellərin yaradılmasına lüzum qalmır. Bəzi ideologiyalar isə ictimai reallığa çevrilə bilmədiyindən, arzu olaraq qaldığından, yə-

ni nəzəri mərhələdən keçərək gerçək həyatda özünü doğrulda bilmədiyindən məhvə məhkum olur. Məsələn, kommunizm ideologiyası kimi. Bundan başqa, bəzən də cəmiyyət öz daxili hərəkətverici qüvvəsi hesabına düzgün istiqamətdə hərəkət etmədiyindən, yan təsirlərə və lider təsirinə məruz qaldığından istisnalar baş verir. Bu da ümumplanetar miqyasda özünü doğrultmadığından məhv olur. Məsələn, faşizm ideologiyası.

Sadaladığımız nümunələr o demək deyil ki, keçid mərhələsində olan, özünü təsdiq etməmiş ölkələrdə ideologiyaya ehtiyac yoxdur. İnkişaf etmiş ölkələrdə, oturuşmuş və stabil cəmiyyətlərdə əsas məqsəd ictimai reallığı - mövcud cəmiyyəti təkmilləşdirməkdən ibarət olduğu üçün ictimai reallıqlar hüquq müstəvisində normallaşdırılır. Keçid dövrünü yaşayan cəmiyyətlərdə isə əvvəlcə necə cəmiyyət qurulmalı olduğu müəyyənləşdirilməli, sonra isə mövcud ictimai reallıqdan arzuolunan, yəni qurulmalı olan cəmiyyətə keçmək üçün həyata keçirilməli tədbirlər, onların ardıcıllığı və dövrilik müddəti müəyyənləşdirilməlidir. Ümumilikdə, bu prosesləri çətinləşdirən xarici amillərin təsiri, böyük dövlətlərin aktorluq iddiasıdır.

Azərbaycanın başqa ölkələrdən fərqli olaraq həmin dövrdə istəyindən asılı olmadan müharibəyə cəlb edilməsi vəziyyəti bir qədər də çətinləşdirmiş, çox gərgin vəziyyət yaratmışdı. Belə ki, Azərbaycanda həm yeni müstəqil, demokratik dövlət qurulmalı, bir ictimai-iqtisadi sistemdən digərinə, dövlət mülkiyyətindən xüsusi mülkiyyətə keçilməklə yeni iqtisadi münasibətlər yaradılmalı, yeni ganunlar gəbul olunmalı idi. İndiki prizmadan baxanda bəlkə də demək olar , keçmişlə həmin dövrün, iki ictimai-iqtisadi sistemin tarixi keçidinin ən optimal nisbətini müəyyənləşdirmək vacib idi. Tarixi-coğrafi mövgeyindən düzgün istifadə etməklə Şərqlə Qərbin qarşıdurmasına deyil, bir-birini tamamlamasına, vəhdət yaradılmasına nail olmaq ölkəmizin qarşısında duran strateji məsələlərdən idi. Bu isə ölkəmizin xüsusiyyətlərindən daha üstün ona rəhbərlik edən şəxsiyyətin unikal keyfiyyətlərindən

İdeoloji vakuum

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkəmiz siyasi müstəqillik əldə etsə də, iqtisadi və ideoloji təsir buxovlarından azad olsa da, kommunizm ideologiyasının özünü doğrultmadığı isbat olunduqdan sonra tam ideologiyasız mühit formalaşmış, ideoloji vakuum yaranmışdı. Qeyri-müəyyənliyin qısa müddətdə törətdiyi fəsadlar da bəllidir. Bunların qarşısını almaq, keçid dövrünün kortəbiiliyindən xilas olmaq üçün hansı cəmiyyət qurmaq istədiyimizi dəqiq müəyyənləşdirmək daha vacib olsa da, bu sahədə heç bir iş görülmədi. Yaranmış ideoloji vakuumu cəmiyyətin arzu etdiyi hansısa bir konsepsiya ilə doldurmaq üçün dəqiq konturlar belə müəyyənləşdirilmədi. İdeoloji buxovlardan azad olduqdan dərhal sonra mütləq azadlıq iddiasına düşüldü. Daxili potensialı işə salmadan, inkişaf yolunu müəyyənləşdirmədən xaricdən, xüsusilə Qərbdən gələn məqsədli ianələr hesabına yaşamaq yolu seçildi. Belə ölkələri isə üçüncü dünya ölkələrinin aqibəti gözləməsi və ya "dibçək dövləti" olması şəksiz idi.

Öz başlanğıcını çoxəsrlik etnik-sosial ənənələrdən, ailədən, çoxmillətli və çoxdin-

AZƏRBAYCANÇILIQ

li yaşam tərzindən götürən Azərbaycan dövlətçiliyi üçün məhz bu amillər sayəsində də ideologiya formalaşdırılmalı idi. Lakin 1988-1993-cü illərdə ölkənin siyasi dövlət rəhbərliyi Sovet İttifaqının süqutundan sonra kommunist ideologiyasının məhvi ilə cəmiyyətdə yaranan ideoloji boşluğu doldura bilmədi. Ali dövlət hakimiyyətində olanlar müasir cəmiyyətdə insanları birləşdirən sosial amillərin nədən ibarət olduğunu, hansı yolla və necə cəmiyyət qurmaq lazım gəldiyini müəyyənləşdirməməklə öz sosiumumuzu dərk etmədilər.

Demokratik inkişaf yolunu seçmiş ölkəmizdə hansı meyarlarla, hansı dövlətçilik təcrübəsi əsasında, hansı siyasi əsaslarla və s. müstəqil dövlət quruculuğu həyata keçirilməsi dəqiqləşdirilmədiyindən vaxtilə burjua mədəniyyətinə nihilist münasibət indi də sosializm mədəniyyətinə nihilist münasibətə çevrilirdi. Hər şeyi təhlil süzgəcindən keçirib təkamül yolu ilə dəyişdirmək əvəzinə, sıçrayışla, inqilabi dəyişiklik etmək istədiyimizdən bir ifratçılıqdan başqa ifratçılığa düşürdük.

Keçmiş ittifaqdan ayrılaraq müstəqillik qazanan Azərbaycan dövlətçiliyin ilk illərində bir-birinə əks olan ifrat meyillərin hər ikisini yaşamalı oldu. Birinci meylin təşəbbüskarları sistem dağılsa da, mərkəzdən nicat gözləməklə köhnə buxovları saxlamağın tərəfdarları — Vəzirov, Mütəllibov, ikincisi isə hər şeyi dağıdaraq sıfırdan başlamağın tərəfdarlarından — AXC-Müsavat hakimiyyəti idi.

Məhz bu təşəbbüslərin tərəfdarları müstəqilliyin ilk illərində ölkəmizə böyük ziyan vurdular. Birinci mövqeyin nümayəndələrində milli mənsubiyyətə sadiqlik, vətəndaşlıq mövqeyi, ikincilərdə isə dövlətçilik anlayışı, şüuru və idarəçilik təcrübəsi çatışmırdı.

Keçid və ya köklü islahatlar dövründə ideologiyanın formalaşması, mövcudluğu zərurətdir. İdeologiya əslində sosial və siyasi gerçəkliyin fövqündə dayanan və onu özünə uyğunlaşdırmağa çalışan nəzəri model və ya müstəqil konseptual sistemdir. Dəqiq desək, ideologiya ictimai quruluşda köklü dəyişikliklər etmək, siyasi rejimin sosial-iqtisadi inkişafla ciddi ziddiyyətlərini aradan qaldırmaqla dünyanı dəyişmək istəyən modeldir. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, arzuolunan cəmiyyət qurulduqdan sonra, yəni ideologiyanın üstünlük təşkil etdiyi dövr tamamlandıqdan sonra cəmiyyətin inkişafında hüququn, konstitusiyanın, qanunların və bu kimi digər dəyərlərin prioritetliyi mərhələsi başlayır. Nəzərə alaq ki, sadaladığımız dəyərlər belə ideologiyanın təsiri ilə dəyişilməyə məhkumdur. Çünki cəmiyyətin dəyişməsi qanunların dəyişməsini zəruri edir. Bu baxımdan keçid dövrü əsasən yeni qanunların qəbulu ilə səciyyələndirilir.

Bəzən də xarici, xüsusən Qərb ölkələri keçid dövrünü yaşayan ölkələrin milli və ya spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə almadan ictimai-siyasi həyat stabilləşdirilməklə inkişaf strategiyasının təməli qoyuldu. Ulu öndər həmin zamanlardakı prosesləri belə xarakterizə etmişdi: "Bu dövrdə yaşamaq həm çətindir, həm də şərəflidir. Çətindir ona görə ki, hamımız ağır vəziyyətdə yaşayırıq, ağır bir dövr keçiririk. Amma şərəflidir ona görə ki, biz müstəqil Azərbaycanın gələcəyinin əsasını yaradırıq, təməlini

Milli ideologiya

qoyuruq".

Ulu öndər Hevdər Əlivev öz dövlətcilik təcrübəsinə istinad edərək bütün xalqın, dövlətin mənafeyini təmsil edən ideologiyanın formalaşmasını, milli ideologiyanın mükəmməl konsepsiyasının işlənib hazırlanmasını qarşıda duran ən ciddi məsələ hesab edirdi. Həmin dövrdə Prezident Heydər Əliyev müstəqil, hüquqi dövlət quruculuğu prosesində ümumbəsəri dəyərlər zəminində milli ideologiyanı formalaşdırmaqla xarici təsirləri həmin süzgəcdən keçirmək kimi ağır bir vəzifənin öhdəsindən layiqincə gəldi. Təbəddülatlarla dolu dövlət quruculuğu və idarəçiliyi ilə yanaşı, milli ideologiyanın öncül istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi və həyata keçirilməsində xüsusi əzmkarlıq göstərdi.

✓alqın, dövlətin mənafeyini təmsil ∧edən milli ideologiyanın bütöv konsepsiyası bu aspektdə müxtəlif sosial qrupların, partiyaların və siyasi qüvvələrin birləşməsini tələb edirdi. Milli ideologiya xalqın, dövlətin ideologiyası kimi həyata keçirməli olan ümumxalq və ya ümumdövlət ideya-siyasi xəttidir. Milli ideologiyada əsas məqam ümumbəşəri ideyalar olmaqla sosial ideal və strateji inkişaf konsepsiyasıdır. Bu anlayış sözün dar və hərfi mənasında işləndikdə milli ideologiya özünün ümumictimai aspektindən, bəşərifəlsəfi məzmunundan çıxaraq millətçilik ideologiyasına çevrilir. AXC-Müsavat hakimiyyəti dövründə onun törətdiyi fəsadların bizə nə yaşatdığı hələ yaddaşlardan si-

Ümummilli Lider Azərbaycanın müasir, müstəqil və demokratik dövlət quruculuğuna malik ölkəyə çevrilməsi üçün əhalinin bütün təbəqələrinə, xüsusilə siyasi qüvvələrə və partiyalara xitabən deyirdi: "Kim müxalifətdə durursa-dursun, ancaq Vətəninə,

Azərbaycançılıq - hansı dini cərəyana, milli mədəniyyətə və milli tarixə mənsub olmalarından asılı olmayaraq, Azərbaycan sakinlərinin əksəriyyətinə xas ən ümumi cəhətlərin sintezidir. Bu ideyanın parametrlərini Ulu Öndər kompakt şəkildə ifadə etmişdir: "Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan soydaşlarımız üçün əsas ideya olubdur".

Obrazlı desək, azərbaycançılıq ilk baxışda müxtəlif rənglərdən ibarət olan, yəni spektrləri sezilməyən vahid işıq selini xatırladır. Riyaziyyatçıların dili ilə desək, azərbaycançılıq çoxdəyişənli sabit mənsubiyyət funksiyasıdır. Bu funksiyanın arqumentləri çox olsa da, onun yeganə sabit qiyməti konkret ölkəyə, vətənə, diyara, onun tarixinə, insanına, ruhuna mənsubiyyətdir — yəni azərbaycançılıqdır.

öz standartlarını, yəni özlərində formalaşmış siyasi, hüquqi meyarlar və dəyərlər sistemini, müasir informasiya texnologiyaları və texnikasını, ideoloji təbliğat sistemlərini, cəlbedici qaydada qablaşdırılmış, gözəl etiketlənmiş keyfiyyətsiz məhsullarını bu ölkələrə təbliğ etmək siyasəti yürüdürlər. Bununla da əslində bilərəkdən, ya bilməyərəkdən yeni bir ideologiya təlqin etmiş olurlar. Qloballaşma prosesi özü də elə ideologiyasız cəmiyyətlər üçün xarici standartların ideologiyaya çevrilməsi prosesidir. İdeologiyanı adətən inkar edən Qərb siyasətçilərinin istəyi də məhz budur.

İdeoloji vakuuma düşmüş xalqların həyatında yaranan boşluğun doldurulması üçün xarici təsirlərin dinçilik, millətçilik, xaricyönümlülük kimi zərərli meyillərin təsirindən qaynaqlanan ideologiyaların yer tutmaq iddiası da getdikcə artırdı.

Xalqımızın intellektual qüvvəsinə və imkanına güvənini təmin etməklə cəmiyyətdə ayrı-ayrı fərdlərin birləşmək istəyi kimi təbii arzularının ümumdövlət mənafeyinə çevrilmək təşəbbüslərini səfərbər edə bilən fenomenal qüvvəyə ehtiyac zaman keçdikcə daha da artdı.

Böyük dünyagörüşə, dövlətçilik təcrübəsinə, xalqın milli mənafeyini ən yüksək tribunalardan belə müdafiə etmək qabiliyyətinə və qətiyyətinə malik şəxsiyyətin hakimiyyətə gəlməsi ilə müstəqilliyin ilk illərində buraxılmış kobud səhvlərin nəticələri tədricən aradan qaldırıla bilərdi. Bu şəxsiyyət dünya dövlətçilik tarixində analoqu olmayan keçmiş SSRİ kimi mükəmməl, hərtərəfli düşünülmüş, vahid ideoloji prinsiplərə tabe etdirilmiş böyük bir dövlət aparatında ilk beşlikdə yer alan Ulu Öndər Heydər Əliyev idi.

Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə ölkəmizdə vəziyyət əsaslı surətdə dəyişdi. Sosial-iqtisadi və mədəni-mənəvi həyatın perspektivləri müəyyənləşdirildi,

xalqına, mənəviyyatına, məsləkinə müxalifətdə durmasın".

Tarixi-fəlsəfi nəzəriyyələrdən də məlumdur ki, millətin formalaşması, mövcudluğu üçün ərazi, dil və adət-ənənə varlığı əsas şərtdir. Bu səbəbdən də milli ideologiyanın əsas komponentləri - milli dövlətçilik, millimənəvi dəyərlərdir. Dövlətçiliyi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, müstəqilliyini qoruyub möhkəmləndirmək hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin, dövlətin borcudur. Hər bir vətəndaş da özündə milli vətənpərvərlik hissləri formalaşdırmaqla dövlətçilik hissi yaşadır. Digər komponent olan milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi prioritetdir. Çünki bunlarsız millətin varlığı sual doğurur. Bir sözlə, milli dövlətçiliklə milli-mənəvi dəyərlər arasında sıx daxili bağlılıq mövcuddur. Milli dövlət ərazinin, iqtisadi münasibətlərin, həyata keçirilən sosial-iqtisadi proqramların qorunmasını və reallaşmasını ehtiva edirsə, millimənəvi dəyərlər müstəqil inkişafın təminatına xüsusi təkan verir.

na xüsusi təkan verir.

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilən azərbaycançılıq milli ideologiyanın ən mühüm istiqamətlərindəndir. Əsrlərlə Azərbaycanda yaşayan xalqların ümumi mənəviyyat, adət-ənənə, din və həyat tərzi sayəsində "azərbaycanlı" adı altında birləşməsi tarixi zərurətdir. Çünki Azərbaycanda yaşayan xalqların milli şüurunda, ictimai psixologiyasında, onların həqiqi istək və arzularında, biz sözlə, gerçək həyatda bu, özünü doğrultmuşdur. Azərbaycançılıq milli dövlətçilik hissinin formalaşması, etnik-milli bütövləşmə ilə yanaşı, ölkə miqyasında Azərbaycan dilinin də dövlət dili kimi mövqeyini möhkəmləndirir.

Qeyd edək ki, inkişaf etmiş ölkələrdə zahirən ideologiya termininin işlənməməsi həmin məzmunun olmaması demək deyil. Çox vaxt formaca müxtəlif, məzmunca identik istilahlar işlədilir. Bəzən də ideologiya anlayışı ideya ilə adekvatlaşdırılır. İşlənmə kontekstindən yanaşdıqda məlum olur ki, hansısa böyük və ya kiçik məzmunlu ideya əvəzinə, ideya-siyasi sistem nəzərdə tutulur. Analoji istilahlar bunlardır: siyasi-nəzəri dünyagörüş, ictimai-siyasi meyarlar, siyasi təfəkkür normaları, sosial dəyərlər və s.

Bu, bir tərəfdən də onunla izah olunur ki, xarici ölkələrdə anlayışlar, istilahlar dəqiq elmi terminlər kimi birmənalı ifadə olunmur. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, təbiət elmləri sahəsində də həmin vəziyyət hiss olunmaqdadır.

Aydındır ki, dünyagörüş, təfəkkür, intellekt, mədəni-mənəvi mühit və bu qəbildən olan digər meyarlar ictimai-siyasi fikrin, sosial-siyasi gerçəkliyin təsirindən meydana gəlir və formalaşır. Deməli, sadaladığımız istilahlar da dolayısı ilə ideologiya funksiyasını yerinə yetirir. Ancaq milli zəmində, ictimai mühitin özündən yaranan, təqlid olmayan ideologiyalar milli ideologiya səviyyəsinə yüksələ bilir. Bunun nə qədər məsuliyyətli və vacib olduğunu nəzərə alan Prezident Heydər Əliyev milli ideologiyanın formalaşdırılması üçün düşünən beyinləri, alimləri, o cümlədən təhsil sahəsində çalışan müəllim ordusunu da fəaliyyət göstərməyə cəlb edirdi. Bu ideologiyanı qurmaq, yaratmaq, təşkil etmək, eyni zamanda əməli surətdə həyata keçirməyin lazım olduğunu deməklə onun konturlarını da qeyd edirdi: "Bizim milli ideologiyamızın konsepsiyası olmalıdır. Şübhəsiz ki, bu konsepsiya tarixi keçmişimiz, milli, mədəni, dini ənənələrimiz üzərində qurulmalıdır".

Ulu öndər Heydər Əliyevin böyük siyasətdə ən mühüm uğurlarından biri xalqın gücünü, qüdrətini, o cümlədən iqtisadi, intellektual, mədəni-mənəvi potensialını, vətənpərvərlik hisslərini, yəni bütün sahələrdəki potensialı vahid istiqamətdə, vahid amal, məqsəd uğrunda səfərbər etməyi bacarması idi

Tarixi şəxsiyyətlərin ictimai şüura təsiri bəzən o səviyyədə olur ki, insanların şüurunda mövcud olan düşüncə, fikir və amalları, məramları aşkara çıxarmaqla dəqiq formalaşmış ideologiya qaydasında təqdim edə bilir. Həmçinin bunu xalqın milli mənafeyi, müvəffəqiyyət formulu kimi dəyərləndirməklə ümummilli ideologiyanı müəyyənləşdirir. Bəllidir ki, irəli sürülən ideologiya ən adi olsa belə, həyata keçirilməsi zamanı nəticənin əldə olunması xalqın ona hazır olub-olmamasından və necə qavranılmasından asılıdır.

Fərqli mədəniyyətlərin və dinlərin nümayəndələrinin Azərbaycanın ərazisində yığcam yaşaması, fikir mübadiləsi etməsi, qohumluğu və s. kimi amillər tarixən korporativ cəmiyyətin yaranması üçün təbii zəminlər olmuşdur. İki müxtəlif sivilizasiyanın qovuşuğunda yerləşən ölkəmizin tarixi coğrafiyası da bunu sübut edir. Əsas ideoloji tezis də tarixən bu müqəddəs məkanda yaşayan və buranı özlərinin Vətəni həsab edən, onun adı ilə adlanmağa hazır olan bütün xalqların maddi və mənəvi irsi ilə müəyyənləşməlidir.

Milli mənsubluqla bəşəriliyin sintezi

Vətən təəssübünü, qeyrətini və vətəndaş həmrəyliyini hər şeydən, bütün hisslərdən uca tutmağı təlqin edən və insanları buna inandırmağı bacaran ideologiya olmalıdır. Bir sözlə, ideologiya Azərbaycan reallığının özünü əks etdirməli, yəni Azərbaycanın özü olmalıdır.

Məhz ulu öndər əvvəlki lokal yanaşmalardan fərqli olaraq, regional və qlobal mövqedən çıxış edərək müxtəlifmillətli, müxtəlifdinli, müxtəlifdilli və müxtəlifəqidəli insanların yaşadığı Azərbaycan reallığının özündən irəli gələn azərbaycançılıq ideologiyası ilə cəmiyyətdə yaranan boşluğu aradan qaldırmağa nail oldu.

Azərbaycançılıq - hansı dini cərəyana, milli mədəniyyətə və milli tarixə mənsub olmalarından asılı olmayaraq, Azərbaycan sakinlərinin əksəriyyətinə xas ən ümumi cəhətlərin sintezidir. Bu ideyanın parametrlərini Ulu Öndər kompakt şəkildə ifadə etmişdir: "Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan soydaşlarımız üçün əsas ideya olubdur". Deməli. müxtəlif ənənələr cəmiyyətdə təcrid olunmuş qaydada deyil, bir-biri ilə həmahəng formada təzahür edir. Bu ideologiya insanın özünə, daxili aləminə, imkanlarına və əməllərinə əsaslanmaqla milli mədəniyyət və meyillərin, dini və iqtisadi münasibətlərin, müxtəlif siyasi-iqtisadi formasiyalarda cəmiyyətin inkişafının spektrlərini özündə saxlayır. Bu ideologiyanın həyat qabiliyyətli olmasının əsas səbəbi Azərbaycan ənənələrinin geniş tarixinə əsaslanması və baş verən dəyişikliklərə dərhal münasibət bildirməklə çevik adaptasiya olunma-

Obrazlı desək, azərbaycançılıq ilk baxışda müxtəlif rənglərdən ibarət olan, yəni spektrləri sezilməyən vahid işıq selini xatırladır. Riyaziyyatçıların dili ilə desək, azərbaycançılıq çoxdəyişənli sabit mənsubiyyət funksiyasıdır. Bu funksiyanın arqumentləri çox olsa da, onun yeganə sabit qiyməti

Bu istilahın fəlsəfi məzmunu və ya Ulu Öndərin milli zəminli bəşəri ideyalarının analitik formulu konkret ölkəyə, vətənə, diyara, onun tarixinə, insanına, ruhuna mənsubiyyətdir – yəni azərbaycançılıqdır.

Azərbaycançılıq kiçik ölkənin gələcək in-kişafı naminə ümumdövlət ideyalarının reallaşdırılması ilə əlaqədar ictimai dəyərlər toplusudur. Bu ideologiya cəmiyyətin və dövlətin marağı naminə real işlər haqqında təlim olmaqla tərəfdarlarının hər biri digərlərinin səsini, sözünü deməyə qabildir. Yaponizm, amerikanizm də belə təlimlərdəndir. Ancaq milli maraqlar üzərində bərqərar olmayan ideologiya keçicidir. Cəmiyyət üzərində isə sözlərin deyil, yalnız ideyaların möhkəm hakimiyyətə malik olduğu bəllidir. Bir sözlə, azərbaycançılıq ideologiyası birləşdiricilik amili, Vətən təəssübkeşliyi hissi kimi təbliğ və şərh olunmalıdır.

Prezident Heydər Əliyev Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini özündə ehtiva edən azərbaycançılığı daha geniş formada belə xarakterizə etmişdi: "Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir".

Ötən əsrdə 80-ci illərin sonu - 90-ci illərin əvvəllərində kommunizm ideologiyasının iflasından sonra ölkəmizdə vətəndaşları çətin vəziyyətdə, zorən cəlb olunduğumuz müharibə şəraitində birləşdirməyə qabil olan bir ideologiya olmadığından yeni yaradılan orduda da, ölkədə də qüvvələrin parçalanması prosesi getdi. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, həmin dövrdə erməni təcavüzkarlarının, işğalçılarının qazandıqları müvəqqəti uğurların fundamentində də illərlə apardıqları millətçilik ideologiyasının "türk düşməndir" ideologiyasının özü dayanırdı. Bütöv bir nəslin təfəkküründə bu ideologiya artıq formalaşmışdır.

Azərbaycançılıq ideologiyasının özəyində vətən qeyrəti, təəssübü, vətəndaş birliyi və həmrəyliyi dayanır. Bu isə o deməkdir ki, ümumən Vətən üçün iftixar hissi azərbaycançılığın ana xəttidir. Azərbaycançılıq ideologiyasının bu gücünə xüsusi önəm verən Ümummilli Lider Azərbaycanın bütün vətəndaşlarına xitabən deyirdi: "Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir"

Yüksək vətənpərvərlik hissləri, ali vətəndaşlıq və humanizm bilavasitə düşmənə qarşı barışmaz mübarizlik tərbiyəsidir. Və bu, birbaşa düşmənçilik hissi tərbiyə etməkdən daha vacibdir. Buna görə də azərbaycançılıq ideologiyası sadaladığımız keyfiyyətlərlə yanaşı, digər üstün əxlaqi dəyərləri də özündə ehtiva etdiyindən səfərbəredici qüvvəsi də çox böyükdür.

Azərbaycançılıq ideologiyasından qaynaqlanan daxili həmrəyliyimiz, milli birliyimiz, vahid amal uğrunda mübarizliyimiz imkan vermədi ki, Azərbaycanı olduğu kimi deyil, istədikləri kimi görmək arzusunda olan bəzi xarici dairələr ölkəmizdə öz çirkin niyyətlərini həyata keçirsinlər. Güclü siyasi iradə, xalq-iqtidar birliyi olmasaydı, torpaqlarımızın işğalçılardan azad edilməsi çox çətinləşərdi, hətta mümkün belə olmazdı.

Nəzərə alaq ki, ordunun maddi-texniki bazasını gücləndirmək ordu quruculuğunda nə qədər vacibdirsə, ondan da vacib ordunun döyüş qabiliyyəti və döyüşkən ruhudur. Çünki torpaqlarımızın ilhaqına yol verməmək üçün heç nədən qorxmadan sinəsini qabağa verib, əlində silah və bayraqla düşməni qovan da, məhv edən də, fədakarlıq, qəhrəmanlıq göstərən də Azərbaycan əsəgəri, Azərbaycan zabitidir. Bu baxımdan, ulu öndər tərəfindən əsası qoyulan azərbaycançılıq ideologiyası sayəsində orduda formalaşan yüksək vətənpərvərlik tərbiyəsi də 44 günlük Vətən müharibəsində Zəfərə yol açmaqda əsas həlledici amillərdən oldu.

Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının bir parçası olmaqla, onun iradəsini, əzmini, vətənpərvərliyini, bir sözlə, özünü əks etdirən ordumuz xalqımızı 44 günə Qalib Xalqa çevirməklə böyük mənəvi zövq yaşatdı, haqlı olması ilə yanaşı, özünə güvənən, özünə inanan, qürurla yaşamağı həyat amalı seçən yeni insan, vətəndaş formalaşması prosesini başlatdı.

Azərbaycançılıq ideologiyası həyat tərzinə çevrilən ölkəmizin çoxmillətli, çoxkonfessiyalı olması müharibədə də öz özəlliklərini büruzə verdi. Bu cür yüksək mənəvi keyfiyyətlərdən məhrum olan monodövlət Ermənistan isə belə böyük sərvətlərdən, dəyərlərdən bixəbərdir. Yanlış ideoloji ruhda formalaşdırılan cəmiyyətdə 11000-dən artıq fərrarisinin olması təbii haldır. Bizdə isə bütün xalqların, millətlərin nümayəndələri birlik, cəsarət göstərərək, düşmənlə vuruşaraq, qəhrəmanlıqla Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etdilər. Azərbaycançılığın üstünlüklərindən biri də məhz budur.

Vətən müharibəsi bütün dünyaya sübut etdi ki, bu cür ideologiyanı əxz edən, onun ətrafında sıx birlik nümayiş etdirən Azərbaycan xalqı böyükdür, güclüdür, yenilməzdir, dəmir iradəlidir və nəhayət, ordusu ilə birlikdə müzəffərdir.

Hümbət MUSAYEV.